

Posudek

Vaňková, Markéta: Šluknovský výběžek: Identity, narace, reprezentace. Diplomová práce. Karlova univerzita, Fakulta humanitních studií. Praha 2006, 88 s.

Jednou z prosazovaných a také široce akceptovaných otázek, které si antropologové v současnosti kladou, je otázka reflexe prožité minulosti a její interpretace z pozic aktuální, jedinečné a subjektivně prožívané přítomnosti. Biografické narace či životní příběhy, tedy vzpomínková vyprávění na vlastní prožitou minulost, se v souvislostech tohoto vědeckého přístupu stávají pro antropologa základním pramenem při sledování nejrozumnějších postojů současnosti – postojů jednotlivců i skupin. V kontextu takto široce vytčeného pramene záleží na invenci antropologa, jaký okruh názorů a stanovisek si vytkne sledovat. Pozorovat tuto invenci pak samo o sobě je podněcující. Obecné konstatování platí i pro diplomovou práci Markéty Vaňkové.

Markéta Vaňková si jako cíl své práce vytkla otázku vztahování se k regionu bydliště a jeho akceptovaným hranicím, konkrétně k severočeskému Šluknovsku. Svou rozpravu ovšem vedla ve dvou odlišných diskurzích: z pozice skupiny středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných lidí, kteří nemají ambice účastnit se veřejného života, a z pozice nositelů institucionálně zaštitěných snah o novou regionalizaci v rámci Šluknovska i v rámci přeshraniční spolupráce. Propojení těchto dvou diskurzů, nesporně podnětné, ji však nutilo pracovat s odlišnými druhy pramenů. Zatímco první diskurz vybudovala výlučně na vzpomínkových biografických vyprávěních, diskurz druhý opřela o údaje získané z účelových tisků, novinových zpráv a ovšem také z informací samotných aktivistů nové regionalizace, podávaných jako konkrétní údaje o činnosti na tomto poli.

Vedení dvou diskurzů, z prvního pohledu obsahově i koncepčně vzdálených, přineslo ve vzájemném srovnání závažný, i když svým způsobem varující závěr. Konkrétní snahy o novou regionalizaci, spojené i s komerčními aktivitami v regionu, nezajímají, neoslovují a míjejí mnohé představitele té občanské veřejnosti, která dosáhla vyšší úrovně vzdělání a měla by se již z této své pozice zajímat o dění v regionu. Nutně vyvstává otázka, kdo dnes naplňuje pozici regionální kulturní elity Šluknova a ke komu tato elita promlouvá a chce promlouvat. To však na okraj.

I když pasáže věnované nové regionalizaci jsou svěže psané a nepostrádají zajímavostí (kap. 5.), podstatu diplomové práce Markéty Vaňkové spatřuji v diskurzu o regionální (lokální) identitě, o pojetí domova, o strategiích sžívání se s nově osídleným a dosídleným prostorem a o dnešním vztahování se dnešních obyvatel k regionu Šluknovska a ke Šluknovu. M. Vaňková si tedy položila otázky způsobů osvojování nově osídleného prostoru, otázky jeho vymezení jako užšího lokálního a širšího regionálního teritoria, otázky způsobu sebeidentifikace s tímto prostorem a otázku vlivu státní hranice na toto vymezení (s ohledem na předchozí kulturní vývoj oblasti).

Svou rozpravu o problémech reflexe lokální identity a postoje k nové regionalizaci uvedla M. Vaňková teoretickými pasážemi o narativech, identitě, prostoru a hranicích. V nich prokázala dobrou sečtělost zahraniční literatury, schopnost orientovat se v různých názorech a uváženě zvolit vstupní paradigma (kap. 1., 2.).

Řešení problémů založila M. Vaňková na biografických vyprávěních deseti středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných občanů Šluknova (?). Zvolila je jednak z řad českých novoosídlenců z doby po druhé světové válce a jednak z řad dosídlenců, kteří se do města přistěhovali v různých imigračních vlnách v průběhu druhé poloviny 20. století. Analýzou biografických vyprávění stanovila šest modelů adaptačních strategií, a to modelů diferencovaných nejen v závislosti na individuálních přístupech narantů k městu, k vlastnímu životnímu a profesnímu uplatnění v něm, ale i vzhledem k proměnlivé realitě dynamiky sociálních vztahů ve městě, tedy vzhledem k fungujícím či absentujícím sociálním sítím. Jistým překvapením, ale zároveň i potvrzením závěrů, k nimž dospěla např. Petra Sedláčková při studiu reflexe domova etnicky různorodou lokální společností Varnsdorfu, jsou kontrastní obrazy sociálních sítí Šluknova v době poválečné. Zatímco v biografických vyprávěních prvních novoosídlenců z druhé poloviny 40. let 20. století jsou sociální sítě transparentní a akceptované, ve vyprávění dosídlenců z dalších přistěhovaleckých vln jsou zpochybňované – a to z pozic hodnocení všech fází migračního vývoje Šluknovska v druhé polovině 20. století. O to zajímavější je výklad M. Vaňkové o vytváření vztahu narantů k Šluknovu a Šluknovsku jako k domovu a jako k nezpochybnitelnému prostoru vlastní existence. Svým způsobem je překvapivé, že i na počátku 21. století zazněly argumenty opřené o národní a státní patriotismus. Upozornit lze i na poznatek, že v biografických vyprávěních obyvatel Šluknova je diskurz svazující jedince s lokalitou-domovem poutem zrození nahrazen diskurzem o nepochybné existenci přijatého a zvoleného domova.

Předložená diplomová práce M. Vaňkové je nesporně podnětná a dobře teoreticky ukotvená. Právě vzhledem k této podnětnosti a cílené teoretické ukotvenosti vyvolává některé otázky.

1. Tázat se lze do jaké míry absence pocitu ukotvení v lokálních sociálních sítích u dosídlenců nesouvisí s vývojem postojů celé české společnosti, která v období 50. až 90. let 20. století se upínala k anonymitě. Zejména městská společnost procházela tímto procesem.
2. Čtenář se málo dozví o složení skupiny informátorů-narantů, o způsobech vedení biografického interview, o způsobu přepisu a způsobu analýzy dat. I když jsem odpůrcem textů, kde tyto informace tvoří většinovou část výkladu, základní informace by měl čtenář dostat. Zvažovat lze i zařazení biogramů, v nichž ovšem anonymita informátorů/narantů musí být zachována a zajištěna.
2. Identifikace autorů výroků pouze fiktivními křestními jmény, bez uvedení genderu a stáří naranta ochuzuje čtenáře o kontrolovatelnou dimenzi rozdílnosti postojů věkových a generových skupin.
3. Tázat se lze také v jakém smyslu autorka diplomové práce hovoří o dosavadní absenci zájmu antropologů/etnologů o regiony a regionální dimenzi života. Nejen česká etnologie středoevropského prostoru byla v 19. a 20. století pohříchu významně orientována na sledování odlišností a shod kultury regionů – ať již byly definovány jako národopisné, průmyslové či kulturní oblasti (vymezované i bez ohledu na jazykové, správní a státní hranice). Badatelé si kladli také otázky reflexe těchto kulturních odlišností a vjemu hranic lokálních celků v postojích místního obyvatelstva (srov. např. J. Kandert, přelom 20. a 21. století).

4. Lze upozornit i na nutnost rozlišení termínů dosídlenec a osídlenec. Oba mají specifický obsah a patří k ustálené odborné terminologii. Doporučit pak lze i jazykovou (pravopisnou) korekturu.

M. Vaňková předložila k obhajobě uvážlivě koncipovanou diplomovou práci. Prokázala, že dovede vytýčit problém, shromáždit data k jeho řešení a formulovat závěry. Práce je psaná čtivě. Splňuje požadavky diplomových prací a doporučuji ji k obhajobě. Práci hodnotím jako výbornou a navrhuji ocenění 18 bodů z celkového možného počtu 20 bodů.

V Praze 20. 10. 2006

Mirjam Moravcová